

**ОСОБЛИВОСТІ ВЗАЄМИН МІЖ СХІДНОЮ ГАЛИЧИНОЮ
ТА НАДДНІПРЯНЩИНОЮ (березень 1917 – жовтень 1918 рр.)**

© Скорич Л.В., 2009

Розглядаються факти, які визначали громадсько-політичні взаємини між українцями Східної Галичини та Наддніпрянщини. При цьому акцентується увага на тому, наскільки ці взаємини сприяли політичному та національно-територіальному об'єднанню усіх українських історичних земель.

In the article describes basic facts which determined public-political mutual relation between ukrainians people of East Galichina and Dnipro region. Together at the same time attention accept on the how it's relations assistance political and nation union of all Ukrainian historical lands.

Проблема національно-культурної та політичної єдності з епохи в епоху переслідує українців на шляху державного самоствердження. Не оминула ця проблема і сучасних українців, які з 1991 року живуть в незалежній державі, кордони якої охоплюють майже усі етнічні землі. На шляху її вирішення актуалізувалось питання відродження національної пам'яті. У цьому контексті, незважаючи на накопичений значний фактичний матеріал доби національно-демократичної революції 1917-1921 рр., не зайвим буде в загальних рисах оцінити громадсько-політичні відносини між впливовими українськими національними силами Східної Галичини та Наддніпрянщини у 1917–1918 роках. Адже наочним є те, що ця проблема фактично позбавлена неупереджених і критичних наукових розвідок.

У березні 1917 р. на хвилі повалення самодержавної влади в Російській імперії в Києві було створено Центральну Раду, політична легітимізація якої як представницького органу започаткувала процес відродження засад української державності. Натомість на південно-західних українських землях громадсько-політичні сили ще з початку Першої світової війни перебували в стані національно-визвольних змагань. Започаткувала ці змагання, створена 1 серпня 1914 р. у Львові національно-демократичною, радикальною та соціал-демократичною партіями Головна Українська Рада та перша в новітній історії України військова формація – легіон Українських Січових Стрільців. Засновником легіону 6 серпня 1914 р. виступила Головна Українська Рада. 30 квітня 1915 р. у Відні рада була реорганізована в надпартійну Загальну Українську Раду, до складу якої увійшли представники усіх українських земель. У кінці листопада 1916 р. Рада припинила свою діяльність, передавши повноваження представляти українські інтереси в імперії, створеній 8 листопада 1916 р. у Відні депутатами австрійського парламенту, Українській парламентській репрезентації. Складовою цих національно-визвольних змагань був Союз визволення України, заснований 4 серпня 1914 р. у Львові наддніпрянською політичною еміграцією [1].

Здавалось би ця ситуація мала пришвидшити процес консолідації національних сил по два береги р. Збруч для динамічнішого розвитку державницьких прагнень. Однак вони стали заручниками сформованої впродовж XIX – початку XX ст. системи взаємовідносин, в контексті якої, крім національно-культурних, були відсутні спільні політичні позиції, які б відповідали історичним обставинам і сприяли об'єднанню. В результаті, забігаючи наперед, з боку провідних галицьких та наддніпрянських громадсько-політичних сил з березня 1917 р. по листопад 1918 р. ми

не спостерігаємо рішучих і публічних кроків до консолідації. Натомість вони продовжують дотримуватись лояльності щодо держав, під владою яких перебували, і досить обережно розвивати самостійницькі та соборницькі ідеї. Зокрема сучасний дослідник О. Павлишин стверджує, що офіційні відносини західноукраїнського політичного проводу з керівництвом Наддніпрянщини розпочалися за правління гетьмана П. Скоропадського 28 жовтня 1918 р. [2], хоч ця політика і не відображала настрої усього українського населення.

На цьому тлі спостерігається така картина громадсько-політичних взаємин. Найбільш наполегливо на шлях консолідації стала частина командного та особового складу легіону УСС. Ті, для кого рішення імператора Франса-Йосифа від 4 листопада 1916 р. про надання полякам автономії в Галичині після завершення війни [3], стало моментом визнання виконаного військового обов'язку перед Австро-Угорщиною в Першій світовій війні, відходу від австрійського лоялізму, а з утворенням Центральної Ради поставили питання про самоліквідацію або перехід у її розпорядження [4]. Зокрема йдеться про нараду, яка відбулась 26 травня 1917 р. в селі Пісочне на Львівщині, за участі старшин і підстаршин усіх структур легіону УСС (фронтових частин, Коша та Вишколу) під керівництвом сот. Д. Вітовського. Під час обговорення виявилось, що переважна більшість учасників виступає за негайне розформування легіону. Меншість, яку представляли сот. Н. Гірняк і чотар В. Старосольський, дотримувалися думки, що, з огляду на складну політичну ситуацію у Східній Галичині, подальша діяльність легіону є обов'язковою. У результаті було ухвалено компромісну постанову, згідно з якою остаточне рішення мав приймати західноукраїнський політичний провід. Збори з цього питання, які відбулись 24–25 липня у Відні під головуванням Ю. Романчука, дійшли висновку, що справа легіону УСС тісно пов'язана з низкою важливих політичних питань підавстрійських українських земель, тому його ліквідація є недоцільною [5].

Утім це не зменшило антиавстрійських настроїв у стрілецькому середовищі, але й викликало критику на адресу українських національних сил за брак політичної волі відійти від лояльності до австрійської влади до активності та відкритості у налагодженні взаємини з Центральною Радою. Як наслідок, було скликано дві таємні наради. Перша проходила 7 грудня 1917 р. серед старшин і рядових Коша УСС у згаданому селі Пісочне. Головними питаннями, були вимоги об'єднання українських земель та формування Української армії на основі легіону УСС.

Друга нарада відбулась 11 грудня серед бойових частин легіону, які розташовувались в Густинському лісі на Тернопільщині, де були розглянуті пропозиції підхорунжого Д. Палієва і поручника І. Цьокана. Перший обстоював думку, що потрібно розірвати зв'язки з австрійським урядом, перейти у розпорядження Центральної Ради, допомогти утвердитися молодій Українській Народній Республіці, а тоді, якщо буде в цьому потреба, для об'єднання українських земель виступити проти Австрії.

І. Цьокан доводив, що перехід стрільців на Наддніпрянщину принесе більше шкоди, ніж користі. Разом з тим він закликав не брати участі у бойових діях проти українізованих частин і зачекати вигіднішої ситуації. Більшість учасників наради погодилась з цією думкою. Утім, як і в травні 1917 р., прийняття остаточного рішення було передано політичному проводу [6]. Усі дискусії щодо цих питань були припинені в кінці лютого 1918 р., коли частина легіону УСС у складі австрійських військ вступила на територію Української Народної Республіки для надання допомоги у подоланні більшовицької агресії і перебувала там до осені того самого року.

У розріз з громадсько-політичними силами, які представляли офіційну позицію західноукраїнського населення, діяло українське студентство, яке об'єднувалось навколо віденського товариства “Січ”. 3 грудня 1917 р. товариство видало спеціальну резолюцію, в якій вказувалося, що “...українська академічна молодь домагається прилучення всіх українських територій Австро-Угорщини до УНР” [7].

Своєю чергою, на Наддніпрянщині до проголошення III Універсалу українські політичні сили, які представляли офіційну національну позицію, були доволі обережні у публічних висловлюваннях стосовно самовизначення українських земель, які перебували в складі Австро-

Угорщини. Це можна розцінювати як побоювання бути звинуваченими в австрофільстві. Саме з таких мотивів у вересні 1917 р. Центральна Рада заборонила приймати Українському генеральному військовому комітету до українізованих частин добровольців з числа військовополонених українців австрійської армії [8]. Адже відомо, що в той час в українському революційному русі російські політичні кола прагнули побачити австрійський вплив. Хоча для участі українців Австро-Угорської імперії в культурному, громадському та політичному житті перепон не було. Зокрема військовополонені, біженці, виселенці та арештовані російськими військами з політичних мотивів українці взяли участь в Національному конгресі 1 квітня 1917 р., а в травні 1917 р. створили гуманітарну громадську організацію Галицько-Буковинський комітет допомоги жертвам війни, долучились до просвітньої та громадської роботи політичних партій, інституцій, які діяли при Центральній Раді та Генеральному Секретаріаті тощо.

Поза тим у справі захисту підавстрійських українців помітною стала пропозиція Центральної Ради Тимчасовому уряду Росії про призначення крайовим комісаром Галицько-Буковинського генерал-губернаторства Д. Дорошенка. Що і було досягнуто 9 квітня 1917 р. [9]. Схвально це було прийнято у Львові, про що свідчить опублікована в щоденній газеті “Діло” стаття під заголовком “Українець генерал-губернатор Галичини й Буковини” [10]. Не пройшов поза увагою приїзд із заслання до Києва митрополита А. Шептицького, якого 11 травня 1917 р. привітала Центральна Рада [11]. Необхідно зазначити, що під час поїздки 13 травня 1917 р. делегації від Центральної Ради до Петрограда в пакеті вимог поряд з національною автономією, винесенням українського питання як окремого на майбутній мирній конференції та іншими, була вимога про те, що: “Треба дозволити в’їзд до рідного краю закордонним українцям, безправно виселеним з місць свого постійного життя, а також полегшити долю бранців-українців-галичан і розмістити їх по українських губерніях” [12].

Перший публічний захід, який був присвячений суто питанню становища західноукраїнських земель та їх майбутнього стосовно Української Народної Республіки у Києві, відбувся 12 листопада 1917 р. Організатором виступив Галицько-Буковинський комітет допомоги жертвам війни. До цього заходу не мала відношення жодна із галицьких чи буковинських громадсько-політичних сил. Віче стало проявом протесту на рішення імператора та уряду Австро-Угорщини від 4 і 5 листопада 1916 р. про надання полякам автономії в Галичині, а також бажання останніх приєднати Холмщину, Полісся і частину Волині до Польського королівства [13]. Проходило віче в педагогічному музеї в присутності близько 2,5 тисячі біженців, виселенців, військовополонених українців австро-угорського підданства, чеської делегації на чолі з Т. Масариком, румунського представництва Буковини, очолюваного Емануїлом Ісопеску, членів Центральної Ради та уряду, зокрема генерального секретаря судових справ М.Ткаченка та військових справ С. Петлюри [14]. С. Петлюра відзначив перспективи співпраці та обставини, за яких УНР зможе реально стати на захист західноукраїнських земель словами: “... що для того, щоб не допустити до насильства над частиною українського народу, треба мати передовсім реальну силу. Я вірю, ... що Галичина і Буковина будуть приєднані до Української республіки, як тільки в час заключення мирних переговорів Україна буде мати доволі збройних сил. А силу ту треба творити зараз і без зайвих слів ... Від вас залежить теж успіх нашої роботи, а Генеральний Секретар подбає, щоб всіх полонених перевести на Україну”.

Загалом атмосфера, в якій проходило віче, а особливо виступ С. Петлюри, який супроводжувався вигуками: “Всі підємо битись за наш край!”, засвідчила оптимістичне переконання присутніх у поширенні під егідою Центральної Ради революційних настроїв на підавстрійські українські землі.

Підсумком проведеного віча стала спільна резолюція, у якій було вказано: “1. Стоючи на основі якнайповнішого самовизначення українського народу, ми домагаємося злучення всіх українських земель в одну цілість ... 2. Звертаємось і закликаємо всіх галицьких українців по обох боках боєвої лінії стати до якнайрішучішої боротьби проти австро-польського імперіалізму ...” [15].

Потрібно зазначити, що підняті на віче питання дали початок розвитку нових ідеологічних засад боротьби за незалежність, суверенітет та соборність українських земель, в основу яких можна покласти гасло: "Через Київ на Львів!". Утім перебіг Української національної революції 1917–1921 рр. засвідчує, що ці ідеї та прагнення випереджали час, адже політичний провід по два береги р. Збруч був не готовий їх розвивати. Як наслідок, це стало однією з основних причин поразки українських державотворчих змагань [16].

Зміни у стан відносин могло внести клопотання делегації УНР на Мирній конференції в Бресті про самовизначення українських земель Австро-Угорщини. Передував цьому виступ 12 грудня 1917 р. генерального секретаря міжнародних справ О. Шульгина на восьмій сесії Центральної Ради. Роз'яснюючи умови миру, він підкреслив, що принцип права народів на самовизначення стосується також Східної Галичини, Буковини і Холмщини. 15 грудня від фракції українських соціалістів-самостійників на черговому засіданні Центральної Ради, О. Степаненко вніс ще одну резолюцію. У ній містилась вимога до української делегації домагатися на мирних переговорах, щоб до УНР мали право приєднатись також українські землі поза її межами – в Галичині, Буковині і зайнятих іноземними військами колишньої Російської імперії. Один із членів делегації, а з 16 січня 1918 р. голова, О. Севрюк згадував, що відсутність будь-яких зв'язків із українським проводом Східної Галичини ускладнювало відстоювання цих питань [17].

Приблизно в середині першої декади січня 1918 р., незважаючи на спроби австро-угорської влади не допустити контактів делегації УНР з західноукраїнськими політиками, до Бреста по черзі приїхали М. Залізняк та М. Василько. У той час, як голова делегації В. Голубович ставив перед австрійським представництвом питання приєднання західноукраїнських земель до УНР, вони наполегливо радили домагатися утворення із Східної Галичини українського коронного краю в Австро-Угорщині.

Мирний договір між УНР і Четвірним союзом був підписаний з 26 на 27 січня 1918 р. (з 8 на 9 лютого за н. ст.). Крім цього договору, українській стороні все ж таки вдалося підписати окрему таємну угоду з Австро-Угорщиною, яка стосувалась Східної Галичини та Буковини. Згідно з нею в обмін на поставки українських продовольчих продуктів австро-угорський уряд зобов'язувався не пізніше ніж 31 липня здійснити поділ Галичини на українську і польську частини та, об'єднавши першу з Буковиною, створити коронний край [18].

Утім, незважаючи на те, що ця угода була явною перемогою української дипломатії, вона так і не об'єднала політичні еліти Наддніпрянщини та Західної України. Адже впродовж декількох тижнів угода набула публічного характеру, український політик Східної Галичини програв полякам своєрідну інформаційну війну, а гетьманська влада не проявила особливого інтересу до неї. Як результат угода до кінця липня 1918 р. так і не була втілена у життя. Про відмову її виконувати повідомив 6 липня австрійський посол у Києві [19].

Подальші взаємини включно до листопада 1918 р. позначені періодичними приїздами галицьких політиків до Києва. Однак принципово важливого значення вони не мали, оскільки залишились майже непоміченими як з боку учасників тих подій, так і тогочасної преси. Зокрема на початку другої декади березня в Київ приїхала делегація від української національно-демократичної партії в складі В. Панейка та В. Бандрівського, але, крім участі 24 березня 1918 р. в спільному засіданні Головної Ради галицьких, буковинських та угорських українців, Стрілецької ради та офіцерів легіону УСС, в інших більш важливих зустрічах вони не були помічені. Навіть на самому засіданні з боку делегатів, крім висловленої солідарності з діяльністю західноукраїнського формування Січових Стрільців та традиційного прагнення до об'єднання українських земель, конкретних пропозицій як цього досягнути не було висловлено [20].

Характерно, що і після державного перевороту та утвердження гетьманського режиму, до якого з прихильністю ставився західноукраїнський політик, натяків на зміни суспільно-політичних відносин не спостерігається. У вересні 1918 р. Київ відвідав доволі впливовий

галицький політик, майбутній державний секретар внутрішніх справ ЗУНР Л. Цегельський. Перебуваючи в столиці, він взяв участь в засіданні опозиційного до гетьманського уряду блоку громадсько-політичних сил – Українського національного союзу, на якому у той час розглядалось питання зміни влади в Україні шляхом повстання, а після засідання пробував переконати Є. Коновальця не підтримувати повстання. Взагалі зі слів Л. Цегельського цей стан відносин був пов'язаний з тим, що "...об'єднувати Галичину, більш-менш упорядковану та зорганізовану з такою Україною, національно несвідомою, занархівованою та збільшевиченою, – вважали ми крайнім ризиком. Ми воліли виждати, як розвинуться події в Україні" [21]. У жовтні Київ відвідав С. Баран, який після створення Української Національної Ради у Львові був обраний її секретарем [22]. Утім революційні події, які почали розвиватись в Україні з листопада 1918 р. засвідчили фактичну безрезультативність цих поїздок.

Підсумовуючи вищесказане, слід погодитись, що за інших обставин суспільно-політичні відносини між провідними національними силами Східної Галичини та Наддніпрянищини опиралися б не тільки на ідеї, прагнення та декларації, а й на узгоджені двосторонні ідеологічні, інституційні, внутрішньо-, зовнішньо- та військово-політичні позиції. Але є очевидним, що вони вийшли на цей етап взаємин з істотним запізненням, в контексті тогочасних геополітичних перетворень у Європі. Як наслідок, це призвело до формалізації Акта Злуки від 22 січня 1919 р.

1. Лепісевич П. *Загальна Українська Рада: проблема консолідації національно-демократичних сил (1914–1916 рр.): Автореф. ... канд. іст. наук: 07.00.01. — Львів, 2005. — С. 9–12.* 2. Павлишин О. *Об'єднання УНР і ЗУНР: політико-правовий аспект // Вісник Львівського університету. Серія історична. — Вип. 37. — Ч. 1. — С. 328.* 3. Діло. — 5 листопада 1916. 4. Заклинський М. *Вітовський як політичний провідник стрілецтва в 1917 р. // Історичний календар-альманах Червоної Калини на 1937 рік. — Львів, 1936. — С. 65–66.* Горинь В. *Дмитро Вітовський – рицар громадського обов'язку та військового чину // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність. — Львів, 2000. — Вип. 6. — С. 160.* 5. Ріпецький С. *Українське Січове Стрілецтво. Визвольна ідея і збройний чин. — Нью-Йорк, 1956. — С. 180–181.* 6. Лазарович М. *Українські січові стрільці: національно-політична та культурно-просвітницька діяльність. — Тернопіль, 2000. — С. 77–79.* 7. Малик І. *Активізація національно-визвольного руху у Східній Галичині напередодні проголошення ЗУНР // Вісник державного університету "Львівська політехніка" "Держава та армія". — С. 26.* 8. Голубко В. *Армія Української Народної Республіки. — Львів, 1997. — С. 121.* 9. Лупадін О. *Громадсько-політична та державна діяльність Дмитра Дорошенка (до 125 – річчя від дня народження) // Український історичний журнал. — 2007. — № 3. — С. 37.* 10. Діло. — 11 травня. — 1917. 11. Діло. — 20 травня. — 1917. 12. Грушевський М. *Хто такі Українці і чого вони хочуть. — К., 1991. — С. 16.* 13. *Народна воля. — 14 листопада. — 1917.* 14. *Дорошенко Д. Історія України 1917–1923 рр. — Нью-Йорк, 1954. — Т.1: Доба Центральної Ради. — С. 417.* 15. *Народна воля. — 1917, 14 листопада.* 16. *Хома І. Військове формування Січових Стрільців Наддніпрянищини в боротьбі за державність України в 1917–1919 рр. Автореф. ... канд. іст. наук — Львів, 2007. — С. 3, 11.* 17. *Гошуляк І. Питання соборності українських земель на Брест-Литовській мирній конференції // Український історичний журнал. — № 2. — 2004. — С. 16–17.* 18. *Гошуляк І. Вказана праця. — С. 23, 27–28.* 19. *Васюта І. Політична історія Західної України (1918–1939). — Львів, 2006. — С. 15.* 20. *Макарчук С. Українська республіка галичан: Нариси про ЗУНР. — Львів, 1997. — С. 32.* 21. *Наша думка. — 1 квітня. — 1918.* 22. *Цегельський Л. Від легенд до правди. — Львів, 2003. — С. 31.* *Барлядян-Берладник В. Повстання проти П. Скоропадського: причини і наслідки // Ювілейний збірник пам'яті Павла Скоропадського (1873 – 1945). — К., 1997. — С. 110.* 23. *Полонська-Василенко Н. Історія України. 1900–1923 рр. — К., 1991. — С. 97.*